

โครงการการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการจัดทำร่างแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 35

นโยบายการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อลิศรา ชูชาติ

ได้รับการสนับสนุนจาก

โครงการนโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

ดำเนินการโดย มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มีนาคม 2549

สารบัญ

1.	แนวคิดและความสำคัญของการศึกษาและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม.....	1
2.	สถานการณ์การดำเนินการด้านการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม.....	6
2.1.	การดำเนินการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา	6
2.1.1.	การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน.....	6
2.1.2.	การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา.....	13
2.1.3.	การจัดกิจกรรมและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม	15
2.1.4.	หน่วยงานภาครัฐ.....	15
2.2.	หน่วยงานภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม.....	18
3.	ลักษณะกิจกรรมการศึกษาและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมระดับประชาชน..	20
3.1.	กลุ่มวารสาร หนังสือ.....	20
3.2.	หนังสือพิมพ์รายวัน.....	21
3.3.	รายการวิทยุ/ โทรทัศน์.....	22
3.4.	การจัดทำเว็บไซต์	22
3.5.	กิจกรรมชุมชนและการรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม	22
4.	การเข้าถึงของประชาชน และเยาวชน.....	23
5.	จุดแข็งและจุดอ่อนในการดำเนินงานการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม..	25
5.1.	จุดแข็ง.....	25
5.2.	จุดอ่อนและข้อจำกัด.....	26
6.	ข้อเสนอแนะในการจัดทำนโยบาย	30
6.1.	ส่งเสริมความเข้มแข็งเครือข่ายองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา	30
6.2.	ส่งเสริมจัดทำฐานข้อมูลและเครือข่ายโดยกระบวนการวิจัยและวิธีการที่ได้มาตรฐาน..	30
6.3.	การจัดลำดับความสำคัญของประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม	31
6.4.	การกำหนดเป้าหมายและหลักการสิ่งแวดล้อมศึกษาของประเทศ	31
6.5.	ส่งเสริมการพัฒนาการพัฒนากิจกรรมและสื่อการศึกษาที่มีคุณภาพ	32

6.6. การจัดทำเนืงการให้กระบวนการศึกษาประชาสัมพันธ์ที่ต้องควบคู่ไปกับมาตรการทาง การศึกษา และการใช้กฎหมายให้เกิดประสิทธิภาพ	32
6.7. การพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา	32
6.8. การประสานงานกับสื่อสารมวลชน.....	32
เอกสารอ้างอิง.....	34

เอกสารทางวิชาการ เรื่อง

นโยบายการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม¹

เสนอต่อ

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

จัดทำโดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อลิศรา ชูชาติ

ภาควิชาหลักสูตร การสอน และเทคโนโลยีการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. แนวคิดและความสำคัญของการศึกษาและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม

การศึกษาและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมไม่เพียงแต่เป็นเพียงภารกิจระดับประเทศเท่านั้น แต่เป็นงานและภารกิจระดับโลกและระดับนานาชาติ เราได้เห็นความพยายามในระดับนานาชาติที่ให้ความสำคัญของงานสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยเริ่ม องค์การ International Union for Conservation of Nature and National Resource ได้ จัดการประชุมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับนานาชาติเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2513 (ค.ศ. 1970) ซึ่งมีผลต่อ การพัฒนาแนวคิดและหลักการ สิ่งแวดล้อมศึกษา จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) องค์การสหประชาชาติ จากการประชุม ด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ณ กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ได้มีการกำหนดบทบาทของ สิ่งแวดล้อมศึกษาให้เป็นหัวใจสำคัญของกลยุทธ์ของนานาชาติในการต่อสู้กับวิกฤติของปัญหา สิ่งแวดล้อมโลก และในปี ค.ศ. 1974 (พ.ศ. 2517) ที่ประชุมองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และ วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้สรุปเป้าหมายและหลักการของสิ่งแวดล้อมศึกษาว่า ต้องเป็นการศึกษาตลอดชีวิต และไม่ควรแยกตัวออกมาจากรายวิชาอื่นๆ ดังนี้

¹ รายงานการศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำร่างแผนทรัพยากร ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม” ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

“สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นแนวทางของการส่งเสริมเป้าหมายการป้องกันสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมศึกษาไม่ได้เป็นสาขาวิชาที่แยกตัวมาจากวิชาวิทยาศาสตร์ หรือวิชาอื่นๆ และจำเป็นต้องดำเนินการสิ่งแวดล้อมศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตามหลักการเบื้องต้น ในรูปแบบของการผสมผสานตลอดชีวิต”

ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) องค์การสหประชาชาติได้จัดตั้งโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Program: UNEP) ขึ้นเพื่อดำเนินการในเรื่องการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยตรง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักต่อปัญหาและความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และในการนี้ได้มีการเสนอให้ใช้มาตรการทางการศึกษาในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทั้ง UNEP และ UNESCO ต่างได้จัดทำโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษานานาชาติ จนถึงในปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) ผลจากการประชุมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาที่จัดโดย UNESCO ณ เมืองเบลเกรด ประเทศสวีเดน ได้เอกสารสำคัญ คือ กฎบัตรเบลเกรด (Belgrade Charter) ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ การเรียกร้องให้รัฐบาลของแต่ละประเทศได้กำหนดให้การดำเนินการสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นนโยบายของชาติ พร้อมกันนี้ที่ประชุมได้ระบุเป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ดังนี้

“สิ่งแวดล้อมศึกษา คือ กระบวนการที่ทำให้บุคคลเห็นคุณค่า เกิดความตระหนัก และเข้าใจการอยู่ร่วมกันของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ และการเมือง ด้วยการให้โอกาสทุกคนพัฒนาความรู้ เจตคติ ทักษะ และความสามารถในการตัดสินใจ เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมเพื่อปกป้อง และแก้ไขสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ตลอดจนรูปแบบใหม่ในการดำเนินชีวิตใหม่ ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และสังคม เพื่อสิ่งแวดล้อม”

ต่อมาในปีพ.ศ. 2520 (ค.ศ. 1977) องค์การสหประชาชาติ ได้จัดการประชุม ด้านมนุษย และการพัฒนา ณ เมืองทบิลีซี ประเทศสหภาพโซเวียต โดยวัตถุประสงค์ เพื่อกำหนดหลักการ และแนวปฏิบัติของสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อให้มีความชัดเจนและเป็นแนวทางในการดำเนินการของนานาชาติ ซึ่งที่ประชุมได้กำหนดหลักการสำคัญของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ดังนี้

“สิ่งแวดล้อมศึกษา ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบ และ นอกกระบวนการศึกษา การจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาควรพิจารณาสิ่งแวดล้อมในองค์รวม ให้ความสนใจต่อความซับซ้อนของปัญหาสิ่งแวดล้อม และความจำเป็นที่ต้องพัฒนาทักษะ การคิดเชิงวิพากษ์ ตลอดจนทักษะการแก้ปัญหา และควรใช้สภาพแวดล้อมที่หลากหลาย เพื่อการเรียนรู้”

การประชุมที่สำคัญที่มีผลต่อการขับเคลื่อนสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างจริงจัง คือ การประชุมสุดยอดของสหประชาชาติ ว่าด้วยเรื่อง สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ณ เมือง ริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปี ค.ศ. 1982 (พ.ศ. 2535) ที่ได้ประกาศแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21: The Rio Declaration on the Environment and Development) ซึ่งเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และในแผนปฏิบัติการดังกล่าวนี้ ได้กำหนดมาตรการทางการศึกษาเพื่อสิ่งแวดล้อมใน โดย ให้สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นทางออกของการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมในระยะยาว โดยเน้นว่า เป็น การศึกษาเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน และในแผนปฏิบัติการ บทบาทของสิ่งแวดล้อมศึกษาจะปรากฏอยู่ใน บทปฏิบัติการที่ 36 ที่ได้ระบุความสำคัญของการส่งเสริมการศึกษา การสร้างจิตสำนึก สาธารณะ และการฝึกอบรมให้แก่ประชากรของประเทศ สารสำคัญของบทปฏิบัติการที่ 36 มี ดังนี้

“ ... ให้รัฐจัดการดำเนินการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การสร้าง จิตสำนึกให้แก่สาธารณะ และการฝึกอบรม โดยมุ่งหวังให้การศึกษาเป็นเครื่องมือ สำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนและการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลให้ สามารถมองเห็นประเด็นสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

...โดยที่การศึกษาในระบบจะต้องทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาทางด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาควบคู่กันไป และต้องจัดให้เป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้ การศึกษา ในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องทำหน้าที่ในการพัฒนา ทักษะคติของประชาชนให้เป็นบุคคลที่มีความห่วงใยต่อสิ่งแวดล้อม เป็นบุคคลที่มี ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม และการปฏิบัติตนที่สอดคล้องกับ ระบบค่านิยม”

เมื่อพิจารณาสาระสำคัญของบทปฏิบัติการที่ 36 จะเห็นว่า เป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ก็เพื่อสร้างและปลูกฝังค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึก และการรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำของตนที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือ ต่อชีวิตของผู้อื่นโดยส่วนรวม และการดำเนินการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพนั้น ต้องมีการดำเนินการและการจัดการให้มีความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ทางชีวภาพ และมิติทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนนั้น ควรให้เด็กนักเรียนได้มีโอกาสและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เกี่ยวกับ ด้านสาธารณสุขสิ่งแวดล้อม ได้แก่ น้ำดื่มที่สะอาด การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม อาหาร และ ระบบนิเวศ ซึ่งในการดำเนินการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมนั้น จำเป็นต้องมีการ บูรณาการระหว่างศาสตร์ต่างๆ อีกทั้งต้องมีการดำเนินการในทุกระดับของการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษารวมทั้งภาคประชาชน

การดำเนินการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นภารกิจที่รัฐบาลแต่ละประเทศที่จะกำหนดเป็นนโยบายระดับชาติ และกำหนดกิจกรรมในการพัฒนาประชาชนของตนให้มีความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาในทุกส่วนของสังคมในระดับโลก อีกทั้งการระบุความต้องการจำเป็นและวิธีการดำเนินการจัดการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมของแต่ละประเทศ สาระในการดำเนินการจัดการศึกษา ที่นอกจากต้องมีความสมดุลระหว่างสาระด้านสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา โดยให้มีเนื้อหาที่ครอบคลุมทั้งด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ มิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และประชากร และเป้าหมายของการดำเนินการไม่ได้จำกัดเฉพาะเยาวชนในสถานศึกษาเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาประชาชนทุกกลุ่มอายุ และทุกกลุ่มอาชีพ เพื่อให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญ คือ แต่ละประเทศควรที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อแสวงหาวิธีการที่เหมาะสม ในการดำเนินการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 (ค.ศ. 1977) องค์การยูเนสโกได้จัดประชุม เรื่องการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainability) ณ ประเทศกรีซ ก็ได้ตอกย้ำถึงความสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วนของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และ จากการประชุมสหประชาชาติ ด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาครั้งล่าสุด เมื่อปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) ณ กรุงโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ จากการประชุมได้ข้อตกลงในการบูรณาการ การพัฒนาที่ยั่งยืนสู่ระบบการศึกษาทุกระดับ เพื่อส่งเสริมให้การศึกษาเป็นกลไกหลักของการเปลี่ยนแปลง และตอกย้ำความสำคัญของแผนปฏิบัติการ 21 และประกาศให้ห้วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548-2557 เป็นทศวรรษแห่งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Decade of Environmental for Sustainability) โดยเน้นความสำคัญของการพัฒนาสิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับปวงชนทั้งในระบบการศึกษา นอกกระบบการศึกษา และการศึกษาตามอัธยาศัย ดังกล่าวแล้วแต่ย้ำให้เห็นถึงความสำคัญและความ

จำเป็นในการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นที่ต้องตระหนักว่าบทบาทของสิ่งแวดล้อมศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก และเป็นภารกิจที่สำคัญของนานาชาติทั่วโลก ซึ่งต่อมายูเนสโก ในฐานะที่ได้รับมอบหมายให้เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานในเรื่องนี้ ได้กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ดังนี้

1. การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องได้รับการบรรจุไว้ในการศึกษาตามระบบ ตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จนถึงระดับอุดมศึกษา ทั้งในการการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การเรียนรู้ในชุมชน
2. การจัดการศึกษาจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง โดยต้องสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการยกประเด็นปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่กำลังเผชิญอยู่ในศตวรรษที่ 21
3. การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น เป็นการจัดการศึกษาสำหรับทุกคน ทุกกลุ่มอายุ และในทุกพื้นที่
4. การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ควรใช้ความเป็นหุ้นส่วนระหว่างหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ทางสังคม รวมทั้งสื่อสารมวลชน และภาคเอกชน โดยไม่จำกัดรูปแบบ และวิธีการในการจัดการศึกษา และการฝึกอบรม ในอันที่จะสร้างความตระหนัก และส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการทบทวนสะท้อนให้เห็นความสำคัญของการจัดการศึกษา และการประชาสัมพันธ์ ดังนั้น ก่อนที่จะไปสู่การกำหนดนโยบายนั้น ควรทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เป็นอยู่เพื่อการก้าวไปข้างหน้า รายงานส่วนต่อไป จึงขอเสนอสถานการณ์การดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศดังนี้

2. สถานการณ์การดำเนินการด้านการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม

แผนปฏิบัติการที่ 36 ได้ระบุความสำคัญและแนวทางปฏิบัติในการดำเนินการศึกษาและประชาสัมพันธ์ไว้ค่อนข้างชัดเจน การดำเนินการศึกษาในระบบ การประชาสัมพันธ์นี้ อีกนัยหนึ่ง คือ การดำเนินการสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าในหลายประเทศได้ใช้คำว่า การเรียนรู้สิ่งแวดล้อม และ จากการประชุมสหประชาชาติ ด้านสิ่งแวดล้อมและพัฒนาได้ประกาศให้ ทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเริ่มในปี พ.ศ. 2548-2557 ดังนี้

2.1. การดำเนินการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา

จากการประชุมที่เมืองทปิลิซิ ได้เสนอกำหนดให้โรงเรียนหรือสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษา และเสนอหลักการในการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนนั้น ให้ดำเนินการตั้งแต่อนุบาล ระดับประถมศึกษา จนถึงระดับมัธยมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่นอกจากให้ผู้เรียนเกิดความประทับใจในความงามของธรรมชาติแล้ว ต้องเห็นคุณค่า และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ นั่นคือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพ และชีวภาพ มีทัศนคติ และจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนทักษะในการมีส่วนร่วมในการปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อม

สำหรับการดำเนินการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษานั้น มี 3 กิจกรรมหลัก คือ การจัดการศึกษาตามหลักสูตร การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และ การจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ดังนั้น ในที่นี้จึงขอนำเสนอการดำเนินการสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษาตาม 3 กิจกรรมหลักดังกล่าว โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอุดมศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1. การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สถานการณ์การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา เป็นดังต่อไปนี้

2.1.1.1 การจัดการศึกษาตามหลักสูตร

ปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐานฉบับปัจจุบัน และในเอกสารหลักสูตรได้ระบุไว้ให้มีการบูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศาสนา สังคม และวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษา อีกทั้งส่งเสริมให้สถานศึกษามีการจัดการเรียนการสอนโดยการจัดทำหน่วยบูรณาการที่ใช้สิ่งแวดล้อมเป็นหัวข้อหลัก

อย่างไรก็ตาม กระทรวงศึกษาธิการ และสถานศึกษาในระบบการศึกษานั้นได้มีการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมาก่อนการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ดังนี้

ระดับประถมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้บรรจุสาระเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้ในหลักสูตร โดยบรรจุไว้ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ซึ่งเป็นการจัดหลักสูตรในลักษณะบูรณาการระหว่างวิทยาศาสตร์กับสังคมศึกษา ซึ่งแนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับหลักการการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษาที่เสนอให้การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษานั้นบูรณาการในรายวิชาต่างๆ แต่ข้อสังเกต คือ การสอดแทรก หรือการบรรจุสาระด้านสิ่งแวดล้อม นั้น ไม่ได้ถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรทุกชั้นปี ซึ่งสะท้อนให้เห็นการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา นั้น ไม่ได้มีการดำเนินการที่ต่อเนื่อง

สำหรับระดับมัธยมศึกษา นั้น ก่อนการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี 2544 ซึ่งเป็นหลักสูตรฉบับปัจจุบันนั้น มีการเคลื่อนไหวเป็น 2 ระยะ ระยะแรก เมื่อมีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษา พ.ศ. 2522 นั้น สาระเนื้อหาด้านสิ่งแวดล้อมถูกบรรจุโดยแฝงไว้ในหลายรายวิชา อาทิเช่น วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ประชากรศึกษา วิชาท้องถิ่นของเรา เป็นต้น ต่อมาเมื่อหลักสูตรการศึกษาฉบับนี้มีการปรับปรุงเมื่อปี พ.ศ. 2533 นั้น กระทรวงศึกษาธิการได้พัฒนารายวิชา สิ่งแวดล้อมศึกษา ขึ้นมาเป็นวิชาเฉพาะโดยตรง แต่กำหนดเป็นรายวิชาเลือก ภายในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ดังนั้น การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยจึงอยู่ภายใต้การดำเนินการ และความรับผิดชอบของหมวดวิชาสังคมศึกษาเป็นหลัก นอกจากนี้ สาระเนื้อหาด้านสิ่งแวดล้อมยังถูกสอดแทรกอยู่ในรายวิชาอื่นๆ ด้วย เช่น ประเทศของเรา ท้องถิ่นของเรา ประชากรกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น การที่วิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาถูกกำหนดให้เป็นวิชาเลือก ดังนั้นจะพบว่าการดำเนินการจัดการเรียนการสอนรายวิชาดังกล่าว ในโรงเรียนที่มีความพร้อม กล่าวคือ มีครูผู้สอนที่ได้ผ่านการพัฒนาในเรื่องนี้ หรือ ผู้บริการสถานศึกษามีความสนใจด้านสิ่งแวดล้อม

ต่อมา ประมาณ ปี พ.ศ. 2540 กระทรวงศึกษาธิการ โดยสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้จัดทำรายวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมขึ้น และกำหนดให้เป็นรายวิชาบังคับสำหรับนักเรียนทุกคนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งทำให้มั่นใจว่า นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกคนต้องได้รับประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่า หลักสูตรฯ จะไม่ได้บรรจุการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในหลักสูตรทุกชั้นปีก็ตาม

ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า ทั้งในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา นั้นครูผู้สอนใช้วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ ครูยังเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ โดยการบรรยาย และ มอบหมายงานให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าและจัดทำรายงาน กิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญยังไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม เช่น การใช้กิจกรรมนอกสถานที่ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้จากแหล่งเรียนในสถานศึกษา หรือ การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ เป็นการไปเรียนรู้สิ่งมีชีวิต และลักษณะของสิ่งแวดล้อมเชิงความรู้ มากกว่า การจะใช้สภาพแวดล้อมเป็นการกระตุ้นกระบวนการเรียนรู้ว่าจะเป็นการศึกษา วิเคราะห์ปัญหา หรือ การการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตทั้งปวงรวมทั้งมนุษย์ กับ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างมิติของสิ่งแวดล้อมทั้งปวงกับ มิติทางเศรษฐกิจและสังคม กิจกรรมการอภิปรายถูกนำมาใช้น้อยมากทั้งๆ ที่เป็นกิจกรรมที่สำคัญในการพัฒนากระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา และ การพัฒนาเจตคติ

ต่อมา เมื่อมีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 นี้ ซึ่งหลักสูตรฉบับปัจจุบันมีความแตกต่างจากหลักสูตรฉบับก่อนโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ หลักสูตรการศึกษาฉบับก่อนมีการกำหนดทั้งวัตถุประสงค์ เนื้อหาบทเรียน และมีการเสนอแนะกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละเรื่องค่อนข้างชัดเจน แต่สำหรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานฉบับปัจจุบันนี้ หลักสูตรเพียงกำหนด สิ่งที่เรียกว่ามาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งคือ คุณลักษณะของผู้เรียนด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ แล เจตคติที่พึงประสงค์ที่คาดว่าจะให้เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการเรียนรู้ในแต่ละรายกลุ่มวิชา ซึ่งเรียกว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งแบ่งเป็น 8 กลุ่มสาระ แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้มีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ 12 ปี และ มาตรฐานการเรียนรู้ของแต่ละช่วงชั้นซึ่งมีด้วยกัน 4 ช่วงชั้น จากนั้น สถานศึกษาต้องพัฒนาหลักสูตร คือ การกำหนดรายวิชา เนื้อหา และ กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งหลักสูตรฉบับปัจจุบันนี้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สอดคล้อง และส่งเสริมเป้าหมายของการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในระดับนานาชาตินั้น จะปรากฏชัดใน 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ และ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม ดังนี้

ในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ มาตรฐานการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม โดยระบุมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ดังนี้

... เข้าใจสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิตต่างๆ...

(มาตรฐาน ว 2.1)

... เข้าใจความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ทรัพยากรในระดับท้องถิ่น ประเทศ และโลก นำความรู้ไปใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

(มาตรฐาน ว 2.2)

และในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นั้นได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้ประพฤติปฏิบัติตนเพื่อสังคม สิ่งแวดล้อม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การบริโภคทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และคำนึงถึงเศรษฐกิจพอเพียง ดังระบุไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้ต่างไว้ดังนี้

... ประพฤติปฏิบัติตน... ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

(มาตรฐาน ส 1.3)

... เข้าใจและสามารถบริหารการจัดการทรัพยากรในการผลิต และการบริโภค การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า รวมทั้งเศรษฐกิจอย่างเพียงพอเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

(มาตรฐาน ส 3.1)

... เข้าใจลักษณะของโลกกายภาพ ตระหนักความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ปรากฏในระวางที่ซึ่งมีผลต่อกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่ และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหา ข้อมูลสารสนเทศอันจะนำไปสู่การใช้ และการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

(มาตรฐาน ส 5.1)

... เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิด การสร้างสรรค์วัฒนธรรม และมีจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนา ที่ยั่งยืน

(มาตรฐาน ส 5.2)

นอกจากนี้ หลักสูตรยังได้ระบุให้มีการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยให้บูรณา การในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเฉพาะใน 3 กลุ่มสาระหลัก คือ กลุ่มสาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษา และพลศึกษา จากการ ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาของชาติ จากอดีตถึงปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ประเทศไทยได้มีการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด เพียงแต่การนำเสนอสิ่งแวดล้อมนั้น ในหลักสูตรนั้นยังขาดความต่อเนื่อง ที่จะบรรจุ และจัดให้มีการเรียนการสอนทุกชั้นปี โดยเฉพาะ หลักสูตรฉบับปัจจุบันที่กำหนดเพียงมาตรฐานการเรียนรู้เป็นกรอบในการพัฒนาหลักสูตร สถานศึกษานั้น สถานศึกษาต่างๆ ยังขาดแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะ การบูรณาการ สิ่งแวดล้อมในหลักสูตรรายวิชาต่างๆ ให้มีความต่อเนื่องทุกชั้นปี

2.1.1.2 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

สำหรับกิจกรรมเสริมหลักสูตร สถานศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาได้มีการ จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมเรื่อยมา โดยเฉพาะในระดับมัศึกษานั้นหลักสูตรกำหนดให้ โรงเรียน ดำเนินกิจกรรมชมรมเพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้น จะพบว่าโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ต่างๆ ได้มีการจัดตั้งชมรมต่างๆ ขึ้น รวมทั้งชมรมด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีชื่อเรียกต่างๆ กัน ตามแต่ละ โรงเรียนจะกำหนด ตัวอย่างเช่น ชมรมสิ่งแวดล้อม ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น การดำเนิน กิจกรรมของชมรมด้านสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาต่างๆ มักได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มี กิจกรรมที่ขยายผลไปสู่สังคมภายนอก ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมด้าน สิ่งแวดล้อมที่ชุมชนจัด เช่นกิจกรรมณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อมในโอกาสต่างๆ หรือ อาจเป็นกิจกรรมที่ ริเริ่มโดยสถานศึกษา เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น การปลูกป่า การปลูกต้นไม้ในชุมชน การรณรงค์เรื่องความสะอาด การคัดแยกขยะ หรือ กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์อื่นๆ

สำหรับกิจกรรมเสริมหลักสูตรในระดับประถมศึกษา นั้น โรงเรียนต่างๆ ได้มีการดำเนิน โครงการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน และให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ ที่โรงเรียน ดำเนินการ

นอกจากโครงการสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่โรงเรียนริเริ่มดำเนินการแล้ว ยังมีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่ได้ริเริ่มและเข้าไปดำเนินโครงการด้านสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ซึ่งมีทั้งที่เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยกระทรวงศึกษาธิการ โครงการที่เป็นความร่วมมือระหว่างกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่นสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ หรือร่วมกับองค์กรเอกชนต่างๆ หรือโครงการที่ดำเนินการโดยภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน พบว่า ช่วงระยะเวลาก่อนการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สถานศึกษาต่างๆ มีการดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ มากมาย มีโครงการที่ริเริ่มจากหน่วยงานภายนอกไม่น้อย ซึ่งต่างจากสถานการณ์ปัจจุบันที่การดำเนินการสิ่งแวดล้อมไม่กว้างขวาง เช่นในช่วงก่อนปีพ.ศ. 2444 ในที่นี้ขอยกโครงการสิ่งแวดล้อมที่โดดเด่นที่มีผลต่อการเคลื่อนไหวและการพัฒนางานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ถึงแม้จะเป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ ก็ตาม

โครงการบูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาเพื่อการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม หรือเรียกกันว่า โครงการรุ่งอรุณ โครงการนี้จัดเป็นโครงการสิ่งแวดล้อมขนาดใหญ่ เป็นโครงการความร่วมมือระหว่าง 3 หน่วยงาน คือ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย กระทรวง ศึกษาธิการ และ สำนักงานนโยบายพลังงานแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณสำหรับการดำเนินการ ลักษณะกิจกรรมโครงการ คือ ความพยายามในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน ศึกษานิเทศก์ และหัวหน้าหน่วยงานการศึกษาในท้องถิ่น รวมทั้งผู้นำชุมชน เพื่อให้บุคคลเหล่านี้ ส่งเสริม และดำเนินการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ซึ่งเน้นเรื่องการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมตามหลักสูตร โดยมุ่งพัฒนาครูให้สามารถบูรณาการเนื้อหาและสาระด้านสิ่งแวดล้อมในรายวิชาที่ตนรับผิดชอบสอน และ การจัดทำหน่วยบูรณาการสิ่งแวดล้อมร่วมกับครูผู้สอนรายวิชาอื่นๆ กับ การพัฒนาให้ครูมีความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และ การดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เป็นการพัฒนาทั้งทางด้านความรู้ ความตระหนัก เจตคติ และ ทักษะในการดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในสังคม โครงการดังกล่าวนี้มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการถึง 600 โรงเรียน แต่ต่อมาเมื่อมีการเยี่ยมโรงเรียนเหล่านี้ เพื่อศึกษาบทเรียน พบว่า กิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการในช่วงของโครงการนั้นได้ลด และ เลิกดำเนินการไปเกือบหมด แต่สิ่งที่ติดอยู่กับครูผู้สอนและผู้บริหารที่เข้าร่วมโครงการในระยะที่ 1 คือ ความเข้าใจในเรื่องการจัดทำหลักสูตรแบบบูรณาการ และ เจตคติของการทำงานเป็นหมู่คณะ

โครงการต่อมา เป็นโครงการขนาดใหญ่เช่นเดียวกัน แต่แตกต่างจากโครงการรุ่งอรุณ คือ เป็นโครงการที่ต้องใช้งบประมาณในการลงทุนการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสิ่งแวดล้อม เช่น ระบบการบำบัดน้ำเสีย การจัดการขยะ และการจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา คือ การเพิ่มพื้นที่สีเขียว โครงการนี้ จัดเป็นโครงการนำร่อง มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการนำร่องเพียง 15 โรงเรียน ซึ่งแต่ละโรงเรียนใช้งบประมาณนับหลายล้านบาทในการดำเนินการ ดังที่กล่าวมา โครงการนั้น คือ โครงการการรับรองมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (ISO) ซึ่ง โครงการนี้ ส่งมีผลดีต่อการจัดระบบบริหาร การกำกับ และการจัดการสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ทั้งนี้เพราะ นอกจากการดำเนินการมุ่งเน้นการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการลดการใช้ทรัพยากร การกำจัดขยะ และการบำบัดน้ำเสีย แต่ไม่ได้ละเลยการพัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม

น่าเสียดายที่การดำเนินการเรื่องนี้เป็นเพียงกระแส ซึ่งปัจจุบันความสนใจได้ลดลงเนื่องจากโรงเรียนให้ความสนใจในการปฏิรูปการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการพัฒนาผู้เรียนในเรื่องอื่นๆ เช่นทักษะการคิด

อย่างไรก็ตาม ในช่วงปี พ.ศ. 2544 กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษาอีกโครงการหนึ่ง เรียกกันอย่างย่อว่า โครงการ SEET หรือ โครงการเสริมความเข้มแข็งสิ่งแวดล้อมศึกษาของประเทศไทย ซึ่งลักษณะของกิจกรรมโครงการ คือ ความพยายามพัฒนาครูผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษา คือ ศึกษานิเทศก์ ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อม ที่ใช้สภาพแวดล้อมเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการศึกษา วิเคราะห์ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งนี้กระบวนการแก้ปัญหาและการดำเนินการนั้นต้องตั้งอยู่บนวิถีของประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นประชาชนที่เข้มแข็งในระบอบประชาธิปไตยเพื่อสิ่งแวดล้อม แต่พบว่าผู้ดำเนินการ บุคลากรทางการศึกษา และครูผู้สอนไม่สามารถจับประเด็นสาระที่สำคัญที่เป็นหัวใจของโครงการนี้ กลับมุ่งการศึกษาบทเรียน การทำวิจัยชั้นเรียนซึ่งสาระเกี่ยวข้องกับสาระหลักสิ่งแวดล้อมศึกษาค่อนข้างน้อย

2.1.1.3 การจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน

นอกจากหลักสูตรการศึกษา การดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตรทั้งของโรงเรียน และ การดำเนินโครงการต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว พบว่า กิจกรรมที่โรงเรียนทุกแห่งต่างดำเนินการ คือ การจัดสภาพ -แวดล้อมในโรงเรียน โดยเน้น การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้มีความสวยงาม สะอาด และเป็นระเบียบ การจัดสภาพภูมิทัศน์ของโรงเรียนเน้นสิ่งแวดล้อม การจัดให้มีพื้นที่สีเขียว ให้มีบรรยากาศของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เน้นความร่มรื่น และการใช้พื้นที่ให้เป็นประโยชน์ โดยการจัดอุทยานการศึกษา จัดสวนหย่อมเป็นมุมพักผ่อนธรรมชาติ การติดป้ายรณรงค์การประหยัด

ทรัพยากร ได้แก่ พลังงาน น้ำ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นต้น การติดป้ายนิเทศ เพื่อให้ความรู้ด้านพฤกษศาสตร์ การเน้นการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ มีบรรยากาศทางวิชาการควบคู่ไปกับความสวยงาม ร่มรื่น

2.1.2. การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา

2.1.2.1 การจัดการเรียนรายวิชาในหลักสูตร

เนื่องจากการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้น แต่ละสถาบันมีอิสระในการกำหนดโปรแกรมการศึกษาของแต่ละสถาบันภายใต้กรอบหมวดวิชาและจำนวนหน่วยกิตการเรียนชั้นต่ำในแต่ละหมวดและจำนวนหน่วยกิตตลอดหลักสูตรที่สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษากำหนด อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน พบว่า มีรายวิชาที่ให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งจะปรากฏอยู่ในหมวดวิชาการศึกษาทั่วไป ซึ่งมีชื่อวิชาที่ใกล้เคียงกัน เช่น มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และพบว่า หลายสถาบันได้กำหนดให้วิชานี้เป็นวิชาบังคับ โดยเฉพาะสถาบันครุศึกษา กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ได้มีการกำหนดรายวิชาให้ เป็นวิชาบังคับ แต่เนื่องจาก รายวิชานี้อยู่ในหมวดวิชาการศึกษาทั่วไป ซึ่งเป็นหมวดวิชาที่ผู้เรียนทั้งสถาบัน มีโอกาสในการเลือกเรียน แต่ก็ยังเป็นจุดอ่อนในเรื่องของกระบวนการจัดการเรียนรู้ กล่าวคือ การเป็นวิชาเลือกในหมวดวิชานี้ ซึ่งมีผู้เรียนเลือกลงทะเบียนจำนวนมาก ดังนั้น จึงมีผลต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเป็นการบรรยาย ประกอบสื่อ เช่น วีดิทัศน์ สไลด์ และมีการมอบหมายงานให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ซึ่งมักจะเป็นงานกลุ่ม โอกาสในการจัดกิจกรรมที่พัฒนากระบวนการคิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหาจะพบน้อยมาก เนื่องจากเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ และมีจำนวนกลุ่มมาก และมีผู้สอนจำนวนจำกัด จึงไม่สามารถแบ่งกลุ่มผู้เรียนให้มีขนาดเล็กได้ และ จำนวนผู้สอนไม่พอที่จะดำเนินกิจกรรมกลุ่มขนาดเล็ก อย่างไรก็ตาม การที่สถาบันต่างๆ ได้จัดให้มีรายวิชาเหล่านี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ที่สถาบันอุดมศึกษาเล็งเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ แต่ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนดังกล่าว ไม่อาจกระตุ้น หรือสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่เยาวชนได้อย่างเต็มที่

2.1.2.2 กิจกรรมเสริมหลักสูตร

นอกจากการเรียนรู้อตามหลักสูตรแล้ว สถาบันอุดมศึกษายังได้ใช้แนวทางการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม เพื่อสังคมในรูปแบบของกิจกรรมชมรมต่างๆ ที่ผู้เรียนสามารถสมัครเป็นสมาชิกตามความสนใจของตนเอง และพบว่าสถาบันต่างๆ มีการดำเนินกิจกรรมชมรมด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งกิจกรรมชมรมนั้นไม่แตกต่างไปกว่าระดับมัธยมศึกษา เพียงแต่ขอขยายการดำเนินการ และการลงมือปฏิบัตินั้น ผู้เรียน

ในระดับอุดมศึกษามีโอกาสมากกว่า เนื่องด้วยวุฒิภาวะของผู้เรียน ในหลายสถาบัน ที่มีการดำเนินการอย่างจริงจังและดำเนินการต่อเนื่องและเห็นผลในเชิงรูปธรรม แต่กิจกรรมที่มักพบเสมอ เช่น การจัดค่ายสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชนในสถานศึกษา หรือ สำหรับเยาวชนจากชุมชนต่างๆ กิจกรรมการรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม หรือ การเข้าร่วมกับกิจกรรมของชุมชนในการอนุรักษ์ และการดูแลสิ่งแวดล้อม

2.1.2.3 การจัดสภาพแวดล้อม

การจัดสภาพแวดล้อมของสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่ง ให้ความสนใจและความสำคัญในการจัดสภาพแวดล้อม และภูมิทัศน์ของสถาบัน ดังนั้น จึงพบว่าสถาบันแต่ละแห่งได้จัดสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ มีการเพิ่มพื้นที่สีเขียว เช่น การปลูกต้นไม้ทั้งประเภทไม้ยืนต้นที่ให้ร่มเงา และไม้พุ่มที่ให้ความสวยงาม เป็นต้น นอกจากนี้ มีการรณรงค์ลดการนำรถยนต์ส่วนตัวเข้าไปวิ่งในบริเวณสถาบัน ส่วนที่เป็นอาคารเรียน โดยการส่งเสริมและการจัดบริการขนส่งภายในสถาบันเพื่อลดการใช้รถยนต์ส่วนตัว ซึ่งเป็นการส่งเสริมการดูแลและรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยทางหนึ่ง แต่กิจกรรมที่ยังพบน้อย หรือยังดำเนินการไม่ต่อเนื่อง คือ การลดการใช้ทรัพยากร ทั้งเรื่องน้ำ พลังงาน และ กระดาษ

ส่วนที่กล่าวข้างต้นเป็นการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาทั่วไป เมื่อพิจารณาการจัดการศึกษาระดับนี้ที่เป็นสาขาวิชาเฉพาะนั้น พบว่า มีสถาบันเพียงไม่กี่แห่งที่ดำเนินการจัดการศึกษาในสาขาวิชานี้ ซึ่งสถาบันที่จัดการเรียนการสอนนั้น ทางด้านวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม เน้นการบริหารจัดการ และแก้ไขสิ่งแวดล้อมด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งในระดับปริญญาบัณฑิตนั้น ยังไม่มีสถาบันใดที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในสาขา การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม จะพบเฉพาะในระดับบัณฑิตศึกษา คือ ในระดับปริญญาโท ซึ่งมีสถาบันเพียง 3 แห่งเท่านั้นที่ดำเนินการสอน สิ่งแวดล้อมศึกษา ในระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งเมื่อเทียบกับจำนวนสถาบันอุดมศึกษาที่มีอยู่ และ สาขาวิชาที่เปิดสอนในระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีผลต่อการขาดแคลนบุคลากรที่จะมาทำหน้าที่ในด้านนี้ และท้ายสุดส่งผลต่อประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และคุณภาพของงาน

2.1.3. การจัดกิจกรรมและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม

นอกจากการดำเนินการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินการโดยกระทรวงศึกษาธิการและสถาบันอุดมศึกษาแล้ว ยังพบว่า หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเข้าไปดำเนินการทั้งในสถานศึกษา หน่วยงานองค์กรต่างๆ ชุมชน และรวมทั้งประชาชน เช่น สมาคมสร้างสรรค์ไทย มูลนิธิคุ้มครองสัตว์แห่งประเทศไทย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย มูลนิธิซีเมนต์ไทย มูลนิธิโลกสีเขียว เป็นต้น องค์กรที่เสนอตัวอย่างเหล่านี้ เป็นองค์กรที่ได้ลงทุนและดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เป็นรูปธรรม มีความต่อเนื่อง ถึงแม้ว่า องค์กรและหน่วยงานภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ได้กำหนด กลุ่มเป้าหมายว่าเป็นประชาชนทั่วไปก็ตาม แต่จากการติดตามการดำเนินกิจกรรมขององค์กรเหล่านี้ พบว่า กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ เยาวชน ทั้งนี้เพราะต่างเห็นความสำคัญของการปลูกฝังคุณลักษณะ และจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่เยาวชนที่จะเติบโตเป็นกำลังสำคัญของสังคมต่อไป ลักษณะของกิจกรรมที่ดำเนินการมี 2 ลักษณะ คือ การดำเนินกิจกรรมเชิงตั้งรับ คือ การให้บริการในหน่วยงาน และการให้บริการตามคำขอของผู้ที่มาขอรับบริการ และการดำเนินกิจกรรมเชิงรุก คือ การเริ่มดำเนินการและโครงการต่างๆ จากหน่วยงาน มีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน และเข้าไปติดต่อหน่วยงาน หรือ กลุ่มเป้าหมาย และร่วมปฏิบัติการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน หรือ กระตุ้น ส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยงาน หรือ กลุ่มเป้าหมายได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของโครงการ หรือ ของงานนั้นๆ หน่วยงานหลักๆ ที่ดำเนินการทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และ องค์กรพัฒนาเอกชนที่ ขอนำเสนอในรายงานนี้ โดยแบ่งเป็น หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนดังนี้

2.1.4. หน่วยงานภาครัฐ

องค์กรและหน่วยงานภาครัฐที่มีความรับผิดชอบเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมนั้น ส่วนใหญ่จะตั้งหน่วยงานย่อยเพื่อให้บริการด้านข้อมูล ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมที่หน่วยงานนั้นรับผิดชอบศึกษา แก่ผู้ที่มาขอรับบริการ ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน นิสิตนักศึกษา ประชาชนทั่วไป องค์กรต่างๆ นอกเหนือจากการประชาสัมพันธ์หน่วยงาน แต่ทั้งนี้ การดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นไปในรูปของการตั้งรับ คือ ให้บริการเมื่อมีผู้มาขอรับบริการ ณ หน่วยงาน

อย่างไรก็ตามหน่วยงานหลักที่ดำเนินการด้านการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงของประเทศที่ นอกจากกระทรวงศึกษาธิการ คือ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดเป็นหน่วยงานหลักของรัฐที่รับภารกิจในการดำเนินงานในเรื่องนี้โดยตรง ภารกิจที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้ดำเนินการในการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมได้แก่

(1) การจัดทำสื่อการเรียนรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม

กรมส่งเสริมดำเนินการจัดทำสื่อการเรียนรู้ หรือ สื่อทางการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่อยู่ในรูปเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ ในรูปของสื่อเทคโนโลยี เช่น ซีดีรอม วีดิทัศน์ สารระที่จัดทำนั้น ได้แก่ เอกสารคู่มือการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา หนังสืออ่านประกอบ หนังสือความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การผลิตโปสเตอร์เพื่อใช้ประกอบเป็นสื่อการเรียนการสอนเรื่องต่างๆ นอกจากนี้ ได้จัดพิมพ์หนังสือเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โครงการเนื่องจากพระราชดำริด้านสิ่งแวดล้อม สื่อต่างๆ เหล่านี้ ให้บริการหน่วยงาน สถานศึกษาที่มาขอรับบริการ

(2) การจัดทำฐานข้อมูลและเว็บไซต์

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้จัดทำฐานข้อมูลและเว็บไซต์เพื่อเป็นแหล่งเรียนของบุคคลกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เป็น **เครือข่ายสิ่งแวดล้อม** โดยมีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อใช้เป็นแหล่งในการค้นคว้าหาข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยนำเสนอสาระเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารสิ่งแวดล้อม ข่าวเหตุการณ์ปัจจุบัน เกร็ดความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และ (2) การจัดทำชุมชนสีเขียว โดยใช้เว็บบอร์ดเป็นสื่อกลางในการตั้งกระทู้ถาม-ตอบ และข้อเสนอแนะด้านสิ่งแวดล้อม

สารที่นำเสนอบนเว็บไซต์นี้ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากร - ธรรมชาติ ได้แก่ ดิน ป่าไม้ น้ำ สัตว์ป่า อากาศ ชายฝั่งทะเลและทะเล กลุ่มที่ 2 สารที่นำเสนอเป็นเรื่องเกี่ยวกับนโยบาย และกฎหมายสิ่งแวดล้อม และกลุ่มที่ 3 นำเสนอเกี่ยวกับศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ แนวทางการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อม และผลงานการวิจัยด้านสิ่งแวดล้อม

(3) การจัดทำรายการโทรทัศน์

รายการโทรทัศน์ที่จัดทำนั้น มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอ นโยบาย ความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในระดับชาติและระดับนานาชาติ อีกทั้งนำเสนอกิจกรรม โครงการ ผลงานดีเด่นของบุคคล องค์กร หน่วยงานต่างๆ

(4) การฝึกอบรม

นอกจากนี้ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ยังได้ดำเนินการฝึกอบรมให้แก่บุคลากรที่รับผิดชอบด้านการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา ทั้งที่มาจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งครู อาจารย์ ผู้สอนและรับผิดชอบ รวมทั้งผู้นำชุมชน เช่น คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีทั้งการฝึกอบรมทั่วไปเพื่อเพิ่มพูนศักยภาพด้านความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา และการฝึกอบรมเพื่อให้กลุ่มเป้าหมาย สนับสนุน และ เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมโครงการ

(5) โครงการศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาจังหวัด

ในช่วงปีพุทธศักราช 2539 กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม มีความพยายามที่จะส่งเสริมการให้มีการดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อมเพื่อการอนุรักษ์และการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศไทย จึงได้ดำเนินโครงการจัดตั้งศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาจังหวัดขึ้น โดยแต่งตั้งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด ที่ประกอบด้วยบุคลากรจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และ ภาคประชาชน และใช้โรงเรียนที่มีผลงานดีเด่นด้านสิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติงาน ในโครงการนี้ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้มีการประชุมปฏิบัติการเพื่อเตรียมบุคลากร และสนับสนุนงบประมาณการดำเนินกิจกรรม และมีการประชุมสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างศูนย์ฯ ต่างเป็นระยะๆ ข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อจำกัดในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์สิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด คือ การให้โรงเรียนเป็นศูนย์ปฏิบัติงาน พบว่า มีเฉพาะครูผู้สอนเพียง 1-2 คนเท่านั้นที่ดำเนินกิจกรรม และเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นนอกโรงเรียน และไม่สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร ซึ่งภารกิจของศูนย์ฯ กลายเป็นภาระงานที่เพิ่มขึ้นของครูผู้สอน เมื่อเวลาผ่านไป จึงไม่สามารถขยายผลงานได้ มีแต่ลดลงเพราะครูไม่สามารถที่จะรับภาระงานทั้งการเรียนการสอนของสถานศึกษา และกิจกรรมของศูนย์ฯ และผู้ที่ควรได้รับผลประโยชน์ควรเป็นนักเรียนและสถานศึกษาแต่กลับเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์น้อยที่สุดจากโครงการนี้ ซึ่งน่าจะเป็นบทเรียนในการดำเนินกิจกรรมในลักษณะนี้ต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม เช่น กองอุทยานแห่งชาติ กรมส่งเสริมวิชาการเกษตร สถาบันอุดมศึกษา รวมทั้งสถาบันทหาร หน่วยงานและองค์กรเหล่านี้ต่างก็มีส่วนสนับสนุนกิจกรรมการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนทุกกลุ่มอาชีพของประเทศ และเยาวชนของชาติ ได้มีความรู้ ความตระหนัก และเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม โดยดำเนินกิจกรรม เช่น

1. การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ เช่นพิพิธภัณฑ์ทางธรรมชาติ ซึ่งดำเนินการโดยกองอุทยานแห่งชาติ และ สถาบันอุดมศึกษา เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยบูรพา
2. การจัดค่ายสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่นิยมแพร่หลายอย่างมาก โดยเฉพาะช่วงปิดภาคการศึกษา
3. การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งองค์กรหลักที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ คือองค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยทำการประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และชีวิตสัตว์

2.2. หน่วยงานภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยมีจำนวนหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่อุทิศตนทำงานด้านสิ่งแวดล้อมไม่น้อยกว่า 150 แห่งทั่วประเทศ ซึ่งมีการดำเนินการทั้งในระดับประเทศ และ ระดับท้องถิ่น ประเด็นที่ดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมมีหลากหลาย ตั้งแต่มีความเฉพาะเจาะจง เช่น ให้ความสนใจกับชีวิตสัตว์ เช่น นก ช้าง หรือ องค์กรที่ให้ความสำคัญทรัพยากรเฉพาะด้านเช่น น้ำ ป่าไม้ มีหน่วยงานที่ให้ความสนใจและดำเนินการเกี่ยวกับพืชพรรณไม้เป็นการเฉพาะ บางหน่วยงานดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรวมสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่าแต่ละหน่วยงานและองค์กรมีขอบข่ายการทำงานเฉพาะของตน และมักจะระบุกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ประชาชน และเยาวชนก็ตาม แต่การดำเนินการส่วนใหญ่มุ่งเป้าหมายไปที่เยาวชนในสถานศึกษา และในชุมชนบ้าง กิจกรรมขององค์กร มีตั้งแต่การจัดทำวารสาร สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่ความรู้ และการประชาสัมพันธ์องค์กรแล้ว หลายหน่วยงาน/ องค์กร

เริ่มจัดทำเว็บไซต์ฐานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม เช่นกัน กิจกรรมที่พบว่ามี การดำเนินงานมาก คือ การจัดค่ายสิ่งแวดล้อมให้แก่เยาวชนในรูปแบบต่างๆ ต่อไปนี้ตัวอย่างกิจกรรมขององค์กรที่มีบทบาทในการดำเนินการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นภารกิจหลักขององค์กร ดังนี้

(1) สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทยเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม บริหารจัดการงานในการกำกับดูแลของมูลนิธิสิ่งแวดล้อมไทย งานหลักขององค์กรนอกเหนือจากการวิจัย การพัฒนาบุคลากรขององค์กรแล้ว กิจกรรมสำคัญของสถาบัน คือ การจัดห้องสมุด ซึ่งเป็นห้องสมุดเฉพาะทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ รายงานผลการวิจัย เอกสารทางวิชาการ เอกสารทางเทคนิค วารสาร จดหมายข่าว วิทยุทัศน์ ซีดี-รอม การจัดทำระบบสารสนเทศด้านสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของประเทศ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในการอ้างอิง การจัดทำสื่อและสิ่งพิมพ์ที่ให้ความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม

นอกจากการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อให้บริการสารสนเทศด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว สถาบันยังมีโครงการและกิจกรรมในการรณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อม เช่น กิจกรรมคืนคลองสวยน้ำใส โครงการฉลากสีเขียว ซึ่งจัดเป็นกิจกรรมฉลากสีเขียวสัญจรตามโรงเรียนต่างๆ

(2) มูลนิธิโลกสีเขียว

มูลนิธิโลกสีเขียว เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมที่ทำงานครอบคลุมทั้งประเทศ วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของมูลนิธิ คือ การทำหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ มูลนิธิยังได้มีจัดทำเอกสาร คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังดำเนินโครงการต่างๆ ร่วมกับโรงเรียนเพื่อร่วมกันพัฒนาเยาวชนทั้งในและนอกสถานศึกษาทั้งทางด้านความรู้ เจตคติ และทักษะในการดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมศึกษาในชุมชน

เพื่อนำมาสู่การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งมีการฝึกอบรมนักเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายและให้มีการขยายผลในสถานศึกษาที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ทั้งนี้ มูลนิธิโลกสีเขียวมีความเชี่ยวชาญด้านการศึกษาคุณภาพของแหล่งน้ำ

นอกจากการดำเนินกิจกรรมการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายโดยตรงแล้ว มูลนิธิโลกสีเขียวยังได้ออกวารสารโลกสีเขียว ซึ่งเป็นวารสารออกทุก 2 เดือน มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข่าวสารด้านสภาพ-แวดล้อมทั้งด้านสภาวการณ์ นโยบาย วิชาการ โครงการต่างๆ และความเป็นไปได้ด้านสภาวะแวดล้อม และมุ่งหวังให้เป็นสื่อในการกระตุ้นให้ทุกฝ่ายเกิดความตระหนัก และเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาและฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ของประชาชน

(3) สมาคมสร้างสรรค์ไทย

สมาคมสร้างสรรค์ไทย เป็นอีกหนึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีผลงานโดดเด่นในการสนับสนุนการจัดการศึกษาและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม นับตั้งแต่ก่อตั้งสมาคมมาจนถึงปัจจุบันได้ดำเนินโครงการและกิจกรรมต่างๆ กว่า 400 โครงการ ทำงานในวงกว้างทั้งบริษัท สถานศึกษา ชุมชน ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายหลากหลายกลุ่ม โครงการเด่นของสมาคม เช่น โครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมดีเด่นเฉลิมพระเกียรติ เพื่อให้โรงเรียนได้นำเสนอโครงการเพื่อดูแล รักษา พัฒนา และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนและชุมชน ดำเนินกิจกรรมโรงเรียนเรื่อรักเจ้าพระยากับโครงการดาวพิเศษ ซึ่งเป็นโครงการรณรงค์การรักษาความสะอาดที่ได้ผล นอกจากนี้ก็มีกิจกรรมอนุรักษ์ลุ่มเจ้าพระยา และโครงการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

(4) หน่วยงานภาคเอกชน

นอกจากององค์กรพัฒนาเอกชนดังกล่าวแล้ว ยังมีองค์กรเอกชน เช่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย การปิโตรเลียมประเทศไทย บริษัทไบเออร์ประเทศไทยจำกัด ซึ่งหน่วยงานและบริษัทเหล่านี้ได้ดำเนินกิจกรรมโครงการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด เช่น

* การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ได้ดำเนินการโครงการห้องเรียนสีเขียว เพื่อให้นักเรียนในสถานศึกษาได้เรียนรู้เกี่ยวกับขั้นตอนการผลิตไฟฟ้า แหล่งพลังงาน และการใช้ประโยชน์จากไฟฟ้า และการใช้ไฟฟ้าอย่างประหยัด ซึ่งขอให้ความรู้ยังมีข้อจำกัด กล่าวคือ การนำเสนอ เน้นกระบวนการผลิต แต่ขาดการนำเสนอผลกระทบที่เกิดจากการผลิต เพื่อเป็นการนำเสนอข้อมูลที่ครอบคลุม และนำไปสู่การสร้างความตระหนักให้แก่เยาวชนในการใช้พลังงานในรูปแบบต่างๆ

* การปีโตรเลียมแห่งประเทศไทย ได้ดำเนินกิจกรรมที่ส่งเสริมการปลูกฝังเจตคติการรักสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนทุกกลุ่มอายุ รวมทั้งเยาวชน โดยการประกวดภาพถ่าย เรียงความ และผลงานการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมในระดับบุคคลและระดับองค์กร

* บริษัทไบเออร์แห่งประเทศไทย ส่งเสริมการสร้างความตระหนัก ให้แก่เยาวชนในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอุตสาหกรรมและสิ่งแวดล้อม โดยการเข้าค่าย และ ศึกษาดูงานการดำเนินงานอุตสาหกรรมที่คำนึงถึงการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ ในประเทศเยอรมัน โดยคาดหวังว่า เยาวชนจะนำประสบการณ์ที่ได้รับมาเผยแพร่และเป็นแนวทางปฏิบัติของตนเอง

3. ลักษณะกิจกรรมการศึกษาและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมระดับประชาชน

การดำเนินการประชาสัมพันธ์ เช่น การจัดเอกสารเผยแพร่ การจัดทำวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ และ โทรทัศน์ หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ได้มีการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อเป็นการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ เช่น แผ่นพับ วารสาร รายงาน เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชน ดังนี้

3.1. กลุ่มวารสาร หนังสือ

สื่อสิ่งพิมพ์ในหมวดนี้ แบ่งเป็นวารสาร และหนังสือ พบว่า วารสารที่เสนอข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรง เช่น วารสารโลกสีเขียว วารสารสิ่งแวดล้อม วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ นิตยสารใกล้หมอ นิตยสารอนุสารอสท. นิตยสารNational Geographic ซึ่งสาระในเล่มเป็นการนำเสนอสาระด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภท ป่าไม้ น้ำ ดิน ชีวิตสัตว์ พันธุ์พืช รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อม รายงานการวิจัย การนำเสนอเพื่อประชาสัมพันธ์โครงการกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานต่างๆ การเชิดชูเกียรติบุคคลดีเด่นด้านสิ่งแวดล้อมเป็นต้น สื่อประเภทนี้เข้าถึงประชาชนจำกัดเฉพาะกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมมากกว่าประชาชนทั่วไป

สำหรับกลุ่มหนังสือ จากการสำรวจร้านหนังสือและห้องสมุดมหาวิทยาลัย สามารถแบ่งกลุ่มหนังสือด้านสิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 หนังสือวิชาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม นำเสนอสาระด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ สถานการณ์สิ่งแวดล้อม มลภาวะ สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม และวิธีการแก้ไข การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืน ซึ่งมีการเรียกต่างๆ กัน เช่น สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน การพัฒนาที่ยั่งยืน และที่พบประปราย คือ การจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการของเสีย เป็นต้น

หนังสือวิชาการกลุ่มนี้ จัดเป็นประเภทเอกสารตำรา ด้านสิ่งแวดล้อมที่จำหน่ายในท้องตลาด และในท้องสมุดต่าง ๆ นั้น ยังไม่หลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นเอกสารที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียน การสอนรายวิชาที่ผู้แต่งรับผิดชอบสอนในสถาบันอุดมศึกษา สารที่นำเสนอจึงเป็นความรู้ หลักการทางวิชาการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแนวคิด หลักการทั่วไปที่เป็นสากล พบว่ายังขาดตัวอย่างและ ความเฉพาะเจาะจงสำหรับสถานการณ์ของประเทศไทย โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของ บุคคลและสังคมซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญ และการเข้าใจประเด็นนี้จะเป็นหัวใจสำคัญในการเข้าใจและ แก้ไขปัญหา

ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับอนุบาล ถึงประถมศึกษา มีหนังสือประเภทนิทาน สิ่งแวดล้อมประปราย ในระดับที่สูงขึ้นมา กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ผลิตหนังสืออ่านประกอบสำหรับ เยาวชน ซึ่งสารที่นำเสนอไม่แตกต่างจากกลุ่มหนังสือตำราเอกสารในระดับอุดมศึกษา

กลุ่มที่ 2 หนังสือคู่มือเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เป็นกลุ่มหนังสือแนะนำแหล่งท่องเที่ยว ขณะเดียวกันก็ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสภาพแวดล้อมนั้น รวมทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ วัตถุประสงค์ของหนังสือกลุ่มนี้ น่าจะนอกจากจะเป็นการเชิญชวนการท่องเที่ยว ธรรมชาติแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้รู้จักและรักธรรมชาติเพิ่มขึ้น

กลุ่มที่ 3 สิ่งแวดล้อมศึกษา หนังสือในกลุ่มนี้นำเสนอ แนวคิด หลักการการดำเนินการ สิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาในสถานศึกษาและในระดับการศึกษาขั้น พื้นฐาน ผู้แต่งและหน่วยงาน องค์กรที่ผลิตหนังสือกลุ่มนี้จำกัด

3.2. หนังสือพิมพ์รายวัน

สำหรับสื่อที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย เช่น หนังสือพิมพ์รายวันนั้น จากการสำรวจหนังสือพิมพ์ รายวันฉบับยอดนิยมของประชาชน เช่นไทยรัฐ พบว่า มีการจัดคอลัมน์ด้านสิ่งแวดล้อม หรือ เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความหลากหลายตามกลุ่มอายุ เช่น คอลัมน์สำหรับเกษตรกร ซึ่งมีการ นำเสนอเป็นประจำทุกวันจันทร์ถึงพฤหัสบดี คอลัมน์ชีวิตกับสัตว์โลก ซึ่งกลุ่มเป้าหมาย เป็นเยาวชน เป็นคอลัมน์ประจำวันอาทิตย์ คอลัมน์ที่เสนอเรื่องราว โครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นครั้งคราว เช่น แนะนำโครงการกิจกรรมสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานต่าง ๆ

สำหรับหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ มีคอลัมน์ที่นำเสนอเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนและสม่ำเสมอ คือ จัดคอลัมน์สำหรับเกษตรกรโดยเฉพาะ 1 คอลัมน์ คือ คอลัมน์แวดวงการเกษตร เป็นคอลัมน์ ประจำวัน สำหรับคอลัมน์โลกหลากสี และคอลัมน์ฟ้ากว้าง เป็นคอลัมน์ประจำสัปดาห์ ในวัน อาทิตย์ ให้ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ การดำรงชีวิต การอนุรักษ์ และความเชื่อมโยงสู่ชีวิตสัตว์ใน สภาพแวดล้อมต่าง ๆ การอนุรักษ์สัตว์ เป็นต้น

3.3. รายการวิทยุ/ โทรทัศน์

สื่อมวลชนด้านนี้ พบว่าสถานีโทรทัศน์แต่ละสถานีต่างก็ได้จัดสรรเวลาออกอากาศเพื่อเป็นบริการสาธารณะโดยรวมมือกับภาครัฐ ในการนำเสนอข้อมูล ข่าวสาร กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่หน่วยงานและองค์กรต่างๆ เน้นทั้งเรื่องการดำเนินกิจกรรมการศึกษาที่เป็นรูปแบบ และการดำเนินงานประชาสัมพันธ์ด้านข้อมูลข่าวสาร สำหรับการดำเนินการตามอัยาคัยนั้น คือ การจัดการให้ความรู้ การสร้างความเข้าใจ แก่บุคคลกลุ่มต่างๆ รวมทั้งการปลูกจิตสำนึก และปรับเปลี่ยนค่านิยม การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ให้บุคคลมีพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากบริการสาธารณะแล้ว สถานีโทรทัศน์ได้มีการจัดช่วงเวลาสำหรับเกษตรกร ช่วงเวลาสำหรับนักท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งเป็นการแนะนำแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติพร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น

3.4. การจัดทำเว็บไซต์

กิจกรรมประชาสัมพันธ์ที่เป็นกระแสดอนนี้ คือ การใช้เทคโนโลยีข้อมูลสารสนเทศ หรือ การทำเว็บไซต์เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของหน่วยงาน/ องค์กรเป็นหลัก แต่มีบางหน่วยงาน เช่น สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ที่จัดทำเว็บไซต์เครือข่ายสิ่งแวดล้อมไทย เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลที่ให้ประชาชน เยาวชน มาศึกษาหาความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม

3.5. กิจกรรมชุมชนและการณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมในส่วนนี้จะพบเห็นมีการดำเนินการเป็นเนื่องในโอกาส หรือ เทศกาล เช่น การรณรงค์ทำความสะอาด หรือ การกำจัดขยะของชุมชน กิจกรรมการปลูกต้นไม้ ซึ่งจะมีการดำเนินการในส่วนนี้มีทั้งที่ริเริ่มโดยชุมชนเอง หรือ องค์กร หน่วยงานที่ประสงค์จะทำกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์ จึงพบว่า กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมชั่วคราว ไม่มีการวางแผน ขาดความต่อเนื่อง จึงไม่มีผลต่อ การสร้างจิตสำนึก หรือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมของประชาชน

การรณรงค์โดยการประชาสัมพันธ์ ด้วยแผ่นป้าย สปอตประชาสัมพันธ์ทางสื่อวิทยุ โทรทัศน์ เช่นกัน คือเป็นกิจกรรมชั่วคราว ตามกระแส มากกว่าการวางแผนงานเพื่อผลต่อการการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเรื่องนั้นอย่างจริงจัง สารของแผ่นป้าย สปอตประชาสัมพันธ์นั้นเป็นการกำหนดให้บุคคลปฏิบัติ มากกว่าการให้ข้อมูล ข้อความที่กระตุ้นการสร้างตระหนัก และจิตสำนึกเพื่อให้บุคคลปฏิบัติเพื่อสิ่งแวดล้อม เช่น เรื่องพลังงาน เป็นต้น ที่การรณรงค์ยังไม่อาจปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่ถาวรและยั่งยืนได้ นอกจากนี้เมื่อดูเสมือนว่าปัญหา หรือ สถานการณ์คลี่คลาย การรณรงค์ก็สิ้นสุด ทั้งๆ ที่พฤติกรรมบางอย่างจะต้องมีความคงทน และ เป็นการป้องกันปัญหา ซึ่งในความเป็นจริงแล้วปัญหานั้นก็ยังไม่หมดไป

4. การเข้าถึงของประชาชน และเยาวชน

การเข้าถึงของประชาชนและเยาวชน อาจแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ การดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานที่เข้าถึงประชาชนและเยาวชน และ การจัดแหล่งเรียนรู้ และ การดำเนินการของหน่วยงานที่ประชาชนและเยาวชนสามารถเข้าถึง หรือ มาขอรับบริการตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้

1. ในส่วนแรก การดำเนินกิจกรรมที่เข้าถึงประชาชนและเยาวชน จากการศึกษาและติดตามการดำเนินการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมและประชาสัมพันธ์ขององค์กรและหน่วยงานต่างๆ พบว่า เยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของทุกองค์กรและหน่วยงาน เนื่องจากเยาวชนคือผู้ที่เติบโตเป็นกำลังสำคัญในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาประเทศในอนาคต ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องปลูกฝังคุณลักษณะที่สำคัญจำเป็นด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่เยาวชน ซึ่งในส่วนของเยาวชนนี้ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานหลักที่ดำเนินการในเรื่องนี้ โดยการบรรจุสาระการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องสิ่งแวดล้อมในหลักสูตรการศึกษาระดับการศึกษาพื้นฐานมาโดยตลอด ดังนั้นจึงเชื่อว่า เยาวชนของชาติไม่ว่าจะจบการศึกษาในระดับใดก็ตาม น่าจะมีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมในระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานหลักภาครัฐที่ดำเนินการในเรื่องนี้ การจัดทำเอกสารคู่มือการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา การจัดทำและผลิตสื่อ แต่ สื่อต่างๆ เหล่านี้มีจำนวนจำกัด ไม่ได้เผยแพร่ไปยังสถานศึกษาทุกแห่ง

นอกจากนี้ ยังได้จัดโครงการจัดตั้งและดำเนินการศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาจังหวัด ซึ่งแม้ว่าศูนย์ดังกล่าวจะตั้งอยู่ในสถานศึกษาก็ตาม แต่สถานศึกษา และนักเรียนได้รับประโยชน์จากโครงการนี้ในระดับน้อย

สำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้น วิชาที่เรียนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นวิชาเลือก ดังนั้นจึงมีผู้เรียนเพียงกลุ่มหนึ่งเท่านั้นที่ได้ศึกษา และเรียนรู้ในเรื่องนี้

เช่นเดียวกัน การดำเนินการของหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ที่ดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษานั้นพบว่า ก็ยังอยู่ในวงจำกัด เนื่องจากข้อจำกัดในด้านขนาดขององค์กรงบประมาณและอื่นๆ การดำเนินการของหน่วยงาน องค์กรภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนจึงจำกัดในพื้นที่บริการ หรือ ดำเนินการ โรงเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมโครงการยังมีจำนวนไม่มาก เมื่อเทียบกับจำนวนสถานศึกษาของประเทศ และ การเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษานั้นของสถานศึกษาต่างๆ นั้น ก็ยังไม่แพร่กระจายในกลุ่มนักเรียนในสถานศึกษาต่างๆ เหล่านี้

ภาคประชาชน ในส่วนนี้ ภาคประชาชนเป็นเป้าหมายรองในการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม กิจกรรมที่ดำเนินการสำหรับประชาชนมักดำเนินการโดยอาศัยสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ วารสาร เป็นตัวกลางในการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจและความตระหนักให้แก่ประชาชน

กลุ่มเป้าหมายหลักในการดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ชัดเจนอีกกลุ่มหนึ่ง คือกลุ่มเกษตรกร ซึ่งหนังสือพิมพ์รายวันมักจะจัดให้มีคอลัมน์สำหรับกลุ่มนี้โดยเฉพาะ โดยเน้นการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพที่ไม่ส่งผลเสีย หรือ อันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่าจะมีการนำเสนอเว็บไซต์ต่างๆ ที่ประชาชนสามารถเข้าไปสืบค้นข้อมูลก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาถึงการเข้าถึงระบบเครือข่ายต่างๆ นั้นนั้น ยังเป็นข้อจำกัดในการใช้ฐานข้อมูลจากส่วนนี้

2. การใช้บริการของเยาวชนและประชาชน ลักษณะการดำเนินกิจกรรมแบบตั้งรับนั้นพบว่า ผู้ที่มาขอใช้บริการไม่ว่าจะเป็นเรื่องข้อมูลข่าวสาร หรือ การฝึกอบรมนั้น จากการประเมินของหน่วยงานที่ให้บริการ พบว่า กลุ่มใหญ่ที่มาขอรับบริการ คือ นักเรียน นิสิต นักศึกษาเพื่อใช้ข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าทำรายงาน สำหรับประชาชน กลุ่มเกษตรกรนั้นพบว่ามีน้อยมาก ซึ่งเป็นลักษณะของประชาชนไทยที่ไม่คุ้นเคยกับขอรับบริการจากหน่วยงานต่างๆ

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า กลุ่มที่ได้รับการศึกษา จะเป็นเยาวชนในสถานศึกษาเป็นหลัก เยาวชนนอกสถานศึกษา และประชาชนทั่วไปจะได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันเพื่อสิ่งแวดล้อม มีเพียงจำนวนน้อย จากการสัมภาษณ์นิสิต นักศึกษาในสถาบันระดับอุดมศึกษา เกี่ยวกับการอ่านคอลัมน์ด้านสิ่งแวดล้อมทั้งจากวารสาร และหนังสือพิมพ์พบว่า มีผู้ที่สนใจอ่าน อ่านแล้วเข้าใจ อ่านแล้วให้ความสนใจนั้นมีน้อยมาก และสำหรับการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ ในการปฏิบัติเพื่อสิ่งแวดล้อมนั้น พบว่า แทบจะไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลและองค์กร ยกเว้น เมื่อมีมาตรการ บทลงโทษ จึงมีการเปลี่ยนแปลง กระนั้นก็ตาม การกำกับในเรื่องนี้ก็ยังคงหลวม และไม่ต่อเนื่อง

5. จุดแข็งและจุดอ่อนในการดำเนินงานการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยมีความพยายามในการดำเนินการจัดการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในช่วงหลังนี้ที่ได้พยายามดำเนินการที่ตอบสนองหลักการในระดับนานาชาติ ซึ่งจากการดำเนินการที่ผ่านมา พบจุดแข็งและจุดอ่อนที่น่าจะเป็นบทเรียนในการพัฒนางานด้านนี้ของประเทศต่อไปดังนี้

5.1. จุดแข็ง

การดำเนินงานการจัดการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย มีประเด็นที่ จุดแข็งของการดำเนินงาน ดังนี้ คือ

1. เมืองค์กรและหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และ องค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้ง สื่อสารมวลชน ที่ดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาและประชาสัมพันธ์ ทั้งในระดับประเทศและในท้องถิ่นกว่า 100 แห่ง ซึ่งถ้าหน่วยงานต่างๆ เหล่านี้ได้มีการวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกัน มีการประสานการทำงานอย่างลงตัว จะเป็นการช่วยเสริมความเข้มแข็งให้แก่การดำเนินงานด้านการศึกษาและประชาสัมพันธ์ได้อย่างครอบคลุมทุกพื้นที่

2. มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบและส่งเสริมการจัดการศึกษาและประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน คือ กระทรวงศึกษาธิการที่ได้กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาให้แก่เยาวชนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ และกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม รวมทั้งมีนโยบายที่ให้มีการบูรณาการการเรียนรู้อันสิ่งแวดล้อมในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งมีนโยบายให้สถานศึกษาจัดสภาพแวดล้อมให้มีพื้นที่สีเขียวและการจัดแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา อีกทั้งสถานศึกษาเองก็ได้มีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริม และปลูกฝังทัศนคติและค่านิยม ด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การดำเนินโครงการต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การลดปริมาณขยะในสถานศึกษา การประหยัดทรัพยากร เช่น การประหยัดน้ำ ประหยัดไฟ เป็นต้น

นอกจากกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ยังมีหน่วยงานภาครัฐที่ดำเนินการด้านการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านนี้อย่างต่อเนื่องและจริงจัง คือ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ดำเนินการทั้งการส่งเสริมการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมทั้งในการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการประชาสัมพันธ์ เช่น การจัดทำคู่มือการจัดกิจกรรม

สิ่งแวดล้อมศึกษา หนังสือ ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมศึกษา จัดทำโปสเตอร์ การศึกษา จัดทำเว็บไซต์เพื่อเป็นแหล่งศึกษาของเยาวชนและประชาชนทั่วไป รวมทั้งการพัฒนา บุคลากรให้มีศักยภาพด้านการดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโครงการต่าง ๆ

5.2. จุดอ่อนและข้อจำกัด

แม้ว่าประเทศไทยมีองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงาน องค์กรเอกชนที่ดำเนินงานด้านการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมจำนวนกว่า 100 แห่ง นั้นก็ตาม แต่กระนั้น สิ่งที่เป็นจุดอ่อนที่มีความเกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานด้าน สิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุผลที่ว่าสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์โดยตรงกับความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม ตลอดจนความรู้ และความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจของ บุคคลในการแสดงพฤติกรรมในการอนุรักษ์และดูแลสิ่งแวดล้อม หรือทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งจากการ ที่สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ ที่อยู่ ความรู้ ความเข้าใจ เจต คติและค่านิยม ตลอดจนพฤติกรรมของประชาชนยังไม่กล่าวได้ว่าเป็นส่งเสริมการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และจุดที่ควรนำมาพิจารณาเพื่อนำมาสู่การแก้ไขต่อไป มีดังนี้

1. ถึงแม้ว่าจะมีหน่วยงานจำนวนมากที่ดำเนินการนี้ แต่พบว่า การดำเนินงานของ หน่วยงานต่าง ๆ มีลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างดำเนินการ มีนโยบายและวิธีการดำเนินการเฉพาะของ องค์กรและหน่วยงานของตนเอง ขาดการประสานงานทั้งในเรื่องของการจัดทำแผนงานและการ ดำเนินงาน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของการดำเนินงานด้านจัดการศึกษาและประชาสัมพันธ์ ด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้ขาดน้ำหนักในการดำเนินงานถ้าเมื่อเทียบกับการทำงานแบบร่วมมือ ประสานงาน

นอกจากขาดการประสานงานที่เป็นรูปธรรมแล้ว พบว่าบ่อยครั้งที่การดำเนินกิจกรรมด้าน สิ่งแวดล้อมนั้น ยังขาดความต่อเนื่อง กล่าวคือ การดำเนินการจัดการศึกษาและการประชาสัมพันธ์ นั้นดำเนินการในสถานการณ์เฉพาะกิจ เมื่อสถานการณ์นั้นได้รับการแก้ไข หรือดูแลการดำเนินการ ในเรื่องดังกล่าวก็จะจางหายไป ซึ่งการดำเนินการที่ผ่านมายังไม่สามารถสร้างจิตสำนึกและค่านิยมที่ ถาวรที่นำมาสู่พฤติกรรมที่มั่นคงของบุคคล ดังนั้น พบว่า บุคคลจะกลับไปมีพฤติกรรมเช่นเดิม

นอกจากนี้ ลักษณะการดำเนินงานและกิจกรรมยังซ้ำซ้อนกัน ทุกหน่วยงานจะดำเนินการ ครอบคลุมทุกเรื่องทุกด้าน ทำให้การดำเนินงานไม่ลืงเท่าที่ควร และขาดฐานข้อมูลสนับสนุน การกิจของแต่ละองค์กรดำเนินการโดยใช้กิจกรรมในลักษณะเดียวกันทำให้ไม่แพร่หลายเท่าที่ควร แต่ละหน่วยงานน่าจะกำหนดขอบข่ายของตนเองให้ชัดเจน เช่น ทำด้านประชาสัมพันธ์ การผลิต สื่อการศึกษา จัดทำแหล่งสืบค้นข้อมูลทั้งทางด้านวิชาการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม และข้อมูลด้าน

สิ่งแวดล้อม สำหรับครู สำหรับนักเรียน และประชาชนทั่วไป หน่วยงานใดที่จะให้การศึกษาแก่เกษตรกร เป็นต้น

จากที่กล่าวข้างต้น เกี่ยวกับการดำเนินงานในรูปแบบโครงการต่างๆ โดยหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยดูเสมือนว่าแต่ละโครงการประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน แต่เมื่อติดตามผล พบว่า เมื่อโครงการสิ้นสุด ไม่ว่าจะป็นสถานศึกษา หน่วยงาน หรือองค์กรที่ได้รับการพัฒนานั้นก็ได้ยุติกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นตามไปด้วย แสดงว่า การดำเนินงานขาดความยั่งยืน อีกทั้งการดำเนินโครงการต่างๆ นั้น จะพบสภาพและเผชิญปัญหาเดิม ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีกรณีวิเคราะห์บทเรียนทั้งภาคความสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการเพื่อการเรียนรู้

2. การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษานั้นจำเป็นต้องเป็นการบูรณาการระหว่างวิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง ซึ่งหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศยังขาดการสร้างความเข้าใจ และการเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบเหล่านี้

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเรื่องการจัดทำคู่มือการจัดการศึกษาด้านนี้พบว่า ยังมีจำนวนจำกัด และไม่หลากหลาย อีกทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านนี้โดยตรงก็ยังไม่ได้จัดทำคู่มือและตัวอย่างการจัดการศึกษาโดยการบูรณาการไว้อย่างชัดเจน ที่เป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ ความชัดเจนในการดำเนินงาน คู่มือการดำเนินการสิ่งแวดล้อมศึกษามาจากผลงานการดำเนินโครงการและกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจำกัดเฉพาะในสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ ดังนั้นการขาดแคลนคู่มือและการชี้แจงดังกล่าวจึงมีผลต่อการจัดทำหลักสูตร และการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนด้านนี้ นอกจากนี้ ครูและบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมได้รับการอบรมจากโครงการหรือ หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และ องค์กรเอกชน ที่ยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ ขาดการจัดทำคู่มือในการดำเนินการแล้ว รัฐ โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการยังผลิตสื่อเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมได้ไม่เพียงพอกับความต้องการของสถานศึกษา

3. รูปแบบวิธีการในการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมที่ถูกนำมาใช้ใน เป็นวิธีการที่หยิบยืมมาจากต่างประเทศมากกว่ามาจากพื้นฐานการศึกษาวิจัยและพัฒนาวิธีการที่เหมาะสมกับประเทศซึ่งตรงส่วนนี้ เป็นประเด็นสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับนานาชาติที่ได้ระบุว่า แต่ละประเทศควรมีการศึกษาวิจัยด้านวิธีการ และการดำเนินการที่เหมาะสมกับประเทศของตน ซึ่งพบว่า การดำเนินการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษานั้นจำกัดอยู่ในสถาบันการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของข้อกำหนดทางการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งยังไม่ส่งผลต่อการดำเนินงานด้านนี้อย่างชัดเจน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในสถานศึกษานั้นที่ควรเน้นการแก้ปัญหาเป็นหลักและการพัฒนาผู้เรียนให้มีโอกาสและมีส่วนร่วมในการเลือกและตัดสินใจ โดยตั้งอยู่บนหลักเกณฑ์เหตุผลและคุณธรรม อีกทั้งควรเน้นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง นักเรียนควรมีโอกาสได้สัมผัสกับความ เป็นจริงที่ให้ประสบการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้งทางด้านจิตสำนึก การปฏิบัติ และการประเมินค่าเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง การจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมศึกษานั้นยังไม่ เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง

4. การขาดแคลนบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา การขาดแคลนบุคลากรทางด้าน สิ่งแวดล้อมศึกษานี้ไม่จำกัดเฉพาะครูผู้สอนในสถานศึกษาเท่านั้น ถ้าจะส่งเสริมการดำเนินการ การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมนี้ผ่านหน่วยงานและองค์กรต่างๆ จำเป็นต้องเพิ่มทั้งปริมาณและคุณภาพ ของบุคลากรด้านนี้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการจัดและดำเนินการด้านนี้ โดยตรง กล่าวคือ เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาต่างๆ ด้านสิ่งแวดล้อม ร่วมกับ การจัดการ การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาซึ่งจะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้เช่นกัน

จากการศึกษางานวิจัยที่สำรวจสภาพการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาใน สถานศึกษา พบว่า การจัดกิจกรรมการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษายังไม่ประสบผลสำเร็จ เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ผู้เรียนยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและค่านิยมด้าน สิ่งแวดล้อม ซึ่งสาเหตุประการหนึ่ง พบว่า ครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหา และ วัตถุประสงค์ของสิ่งแวดล้อมศึกษา ขาดความรู้และทักษะเกี่ยวกับวิธีการและการจัดการกิจกรรมการ เรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ขาดแคลนสื่อที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมเรียนการสอน ขาด แคลนบุคลากรและวิทยากรที่จะช่วยครูในการพัฒนา ทั้งด้านความรู้ และทักษะในการจัดการเรียน การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

การดำเนินการพัฒนาครูในด้านนี้ที่เป็นอยู่ นั้นเป็นการดำเนินการของโครงการต่างๆ มากกว่ามาจากกำหนดเป็นนโยบายและแผนงานการพัฒนาครูในเรื่องนี้ ซึ่งเมื่อพิจารณาจาก หลักสูตรครูศึกษาของสถาบันต่างๆ จะพบว่า ไม่มีการเตรียมครูก่อนประจำการให้มีความรู้ ความ เข้าใจ ตลอดจนทักษะ และการรับรู้บทบาทของครูที่ครูทุกคนต้องสามารถบูรณาการสิ่งแวดล้อม ศึกษาในรายวิชาที่ตนรับผิดชอบได้ และในผลิตครูก่อนประจำการในระดับปริญญาบัณฑิตนั้น ไม่มี สถาบันใดที่ผลิตครูด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยตรง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะกระทรวงศึกษาธิการไม่มีการ บรรจุตำแหน่งอาจารย์ผู้สอนในสาขาวิชา สิ่งแวดล้อมศึกษา นอกจากขาดการเตรียมครูก่อน ประจำการแล้ว ยังพบว่าในการวางแผนพัฒนาครูประจำการด้านสิ่งแวดล้อมศึกษานั้น ไม่มีสถาบัน ใดที่มีโครงการในเรื่องนี้อย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง

ปัญหาเกี่ยวกับการขาดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะด้านสิ่งแวดล้อมนี้ ไม่ได้พบเฉพาะในสถาบันการศึกษาเท่านั้น แต่จากการประชุมเสวนา พบว่า ในหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งต้องทำงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อมนั้น พบว่าบุคลากรที่ต้องเข้ามารับผิดชอบงานเหล่านี้ ต้องเผชิญปัญหาเดียวกัน คือ ขาดความรู้ที่จำเป็นเพื่อการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม หรือ แม้แต่เจ้าหน้าที่องค์การพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม ก็ไม่ได้รับการเตรียมการ หรือ มีภูมิหลังทางการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม อาศัยความสนใจ และการเรียนรู้จากงาน ซึ่งเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ส่งผลต่อคุณภาพและประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม

5. การขาดแคลนข้อมูลที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์และสอดคล้องสถานการณ์ปัญหาที่เป็นอยู่ การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องใช้ข้อมูลที่ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การสร้างความตระหนักต่อสภาพปัญหา และ การวางแผนในการดำเนินการแก้ไขปัญหา ซึ่งในส่วนนี้ พบว่า ฐานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศค่อนข้างอ่อน ขาดการนำเสนอข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และข้อมูลที่มีอยู่ไม่อาจนำไปสู่การพัฒนา หรือ การกำหนดแผนงานนโยบาย และโครงการประชาสัมพันธ์ ลักษณะของข้อมูลผิวเผินไม่นำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อประเด็นสภาพแวดล้อม ถึงความสำคัญของการดูแลและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในวงกว้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชน ปัญหาพื้นฐาน เช่น การทิ้งขยะ การรักษาความสะอาด

6. การดำเนินการจัดการศึกษา และการประชาสัมพันธ์ยังไม่สามารถสร้างความตระหนัก และจิตสำนึกให้แก่ประชาชน และส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมสื่อสิ่งพิมพ์ที่ปรากฏของนั้นยังขาดความหลากหลายทั้งทางด้านเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย ด้านอาชีพและอายุ

ทั้งนี้ การดำเนินการประชาสัมพันธ์เน้นการรณรงค์มากกว่าการให้ข้อมูลข่าวสาร การรณรงค์ที่ดำเนินการนั้นเป็นไปตามกระแสและเหตุการณ์ ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะหน้า และขาดความต่อเนื่องดังนั้นพฤติกรรมของประชาชนจึงมีการเปลี่ยนแปลงในช่วงระยะเวลาสั้น เมื่อเหตุการณ์ หรือ สถานการณ์สิ่งแวดล้อมในเรื่องนั้นคลี่คลาย การปฏิบัติตัวของประชาชนก็กลับสู่สภาพเดิม

7. ความพยายามใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารนั้น ยังไม่อาจทั่วถึง เนื่องจากข้อจำกัดในการเข้าถึงเครือข่ายยังจำกัด รวมทั้งการเชื่อมโยงฐานข้อมูลต่างๆ ซึ่งยังคงจำกัดซึ่งไม่เอื้อต่อการสืบค้นข้อมูล รวมทั้งลักษณะของข้อมูลที่นำเสนอยังขาดความทันสมัย และน่าสนใจ

6. ข้อเสนอแนะในการจัดทำนโยบาย

จากการศึกษาสถานการณ์การดำเนินงาน จุดอ่อนในการดำเนินด้านนี้ และจากการศึกษาการดำเนินงานด้านนี้ในระดับนานาชาติ ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย แบ่งเป็น 3 เรื่องหลักดังต่อไปนี้

6.1. ส่งเสริมความเข้มแข็งเครือข่ายองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

จากการที่มีหน่วยงานจำนวนมากที่ดำเนินการทำให้การศึกษาและประชาสัมพันธ์ แต่ละหน่วยงานค่อนข้างอิสระในการกำหนดประเด็นและวิธีการในการดำเนินการ ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนในการดำเนินการ และไม่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งเท่าที่ควร ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการ หรือหน่วยงานกลางเพื่อทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและประสานงานการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อม หน่วยงานนี้จะทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่างองค์กรต่างๆ และในฐานะเป็นหุ้นส่วนในการทำงานร่วมกันด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ หน่วยงานนี้ จะทำหน้าที่ในการกำหนดเป้าหมาย จัดลำดับความสำคัญประเด็นสิ่งแวดล้อมของประเทศ รวมทั้งทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในการดำเนินกิจกรรมด้านนี้เพื่อให้การดำเนินงานการศึกษาและประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นไปในทิศทางเดียวกันและก่อให้เกิดความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้บุคคลที่จะมาทำหน้าที่นี้ ควรประกอบด้วยบุคลากรที่มาจากความหลากหลายทั้งทางด้านวิชา และหน้าที่ความรับผิดชอบเพื่อให้เกิดความเป็นกลางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

6.2. ส่งเสริมจัดทำฐานข้อมูลและเครือข่ายโดยกระบวนการวิจัยและวิธีการที่ได้มาตรฐาน

การจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่เป้าหมายการในการปรับเจตคติและค่านิยมของบุคคลที่นำไปสู่การเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลนั้น จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข้อเท็จจริงที่ทันสมัย ตรงประเด็น และ สัมพันธ์กับพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความตระหนัก ความเข้าใจ และสร้างความเชื่อมโยงตนเองกับปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติในที่สุด ดังนั้นการจัดทำฐานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมที่ทันสมัย ตรงประเด็นและสอดคล้องกับเหตุการณ์และพฤติกรรมของบุคคลที่จะช่วยในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งสำคัญจำเป็น เช่น ประเทศจีนได้มีการจัดตั้งจัดทำเครือข่าย/ ฐานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม (Information system) ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพและปัญหาสิ่งแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ การจัดทำรายงานข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์และมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมที่ทันสมัยทุกสัปดาห์ ประเทศเกาหลี ได้ออก

กฎหมายข้อมูลข่าวสารสำหรับสาธารณะ อีกทั้งรัฐบาลได้ตีพิมพ์เผยแพร่ ทั่วปวงซึ่งคุณภาพ สิ่งแวดล้อมในเรื่องต่างๆ เช่น คุณภาพน้ำ คุณภาพอากาศ เป็นต้น

ดังนั้น จึงจำเป็นที่มีการส่งเสริมการดำเนินการวิจัยที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งระดับบุคคลและระดับองค์การ ตลอดจนการประมวลผลการวิจัยเพื่อนำมาสู่การกำจัดทำฐานข้อมูลด้วยวิธีการที่ได้มาตรฐาน อีกทั้งวางฐานการเก็บและการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลเป็นสิ่งที่สำคัญจำเป็นไม่น้อยกว่ากัน เพื่อเอื้อประโยชน์ และอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้และการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อม

6.3. การจัดลำดับความสำคัญของประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม

สิ่งที่เป็นจุดอ่อนประการหนึ่งของการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาของประเทศ คือ แต่ละหน่วยงานต่างมีจุดยืน และประเด็นในการดำเนินงานของหน่วยงานของตนเอง ทำให้ผลจากการดำเนินงานนั้นไม่อาจก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงได้ จะพบว่าในประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา ญี่ปุ่น ได้มีการกำหนดประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันโดยมีพื้นฐานจากการวิจัยและการตกลงร่วมกัน เพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และก่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม และชัดเจน ซึ่งประเด็นสิ่งแวดล้อมนี้ต้องเป็นรูปธรรม สอดคล้อง และตอบสนองต่อปัญหา สถานการณ์สิ่งแวดล้อมของประเทศ ซึ่งไม่ใช่เพียงการกำหนดภาพกว้างดังที่ปฏิบัติกันมา หรือ ดังที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่เก้า (พ.ศ. 2545-2549) ซึ่งที่ยังไม่ชัดเจนเพียงพอต่อการดำเนินการร่วมกันของทุกฝ่าย

6.4. การกำหนดเป้าหมายและหลักการสิ่งแวดล้อมศึกษาของประเทศ

สืบเนื่องมาจากข้อนี้ ในเรื่องการจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา และเป็นหน่วยประสานงานที่จะทำหน้าที่ในการกำหนดเป้าหมายและหลักการสิ่งแวดล้อมศึกษา ทั้งนี้สืบเนื่องจากสาเหตุปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงต้องเริ่มที่บุคคล ซึ่งการจะแก้ไขปัญหาพฤติกรรมของบุคคลนั้น จำเป็นที่ต้องศึกษาลักษณะ รูปแบบพฤติกรรม เพื่อนำมาสู่กระบวนการแก้ไขปัญหา ดังนั้น แต่ละประเทศจำเป็นต้องทำความเข้าใจแบบแผนพฤติกรรมของบุคคลในชาติ และการกำหนดรูปแบบ หรือ แบบแผนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่สอดคล้องกับลักษณะวิถีชีวิตและปัญหาของประเทศ นี่จึงเป็นที่มาของความจำเป็นในการกำหนดเป้าหมายและหลักการสิ่งแวดล้อมของประเทศ ถึงแม้ว่าในระดับนานาชาติจะได้กำหนดเป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้แล้วก็ตาม แต่สิ่งที่กำหนดนั้น เช่นกัน คือ เป็นภาพรวมที่กว้างยังขาดความเฉพาะของแต่ละสังคม ของแต่ละประเทศที่จำเป็นต้องทำการศึกษา และกำหนดเป็นเป้าหมายและหลักการของประเทศของตนเอง

6.5. ส่งเสริมการพัฒนาการพัฒนากิจกรรมและสื่อการศึกษาที่มีคุณภาพ

สิ่งที่เป็นปัญหาและข้อจำกัดในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม คือ การขาดแคลนสื่อการศึกษา และวิธีการที่ใช้อยู่ค่อนข้างจำกัด ไม่หลากหลาย และไม่นำไปสู่การสร้างความรู้ความตระหนัก การพัฒนาเจตคติและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสนับสนุนและพัฒนากิจกรรมและสื่อการศึกษาประเภทต่างๆ เพื่อนำมาใช้ และควรที่จะเอื้อให้ทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงและมาใช้ประโยชน์ได้ ทั้งนี้การพัฒนากิจกรรม และสื่อการศึกษานี้จะต้องให้ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัยผ่านการตรวจสอบแล้ว สื่อที่ดีจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6.6. การจัดดำเนินการให้กระบวนการศึกษาประชาสัมพันธ์ที่ต้องควบคู่ไปกับมาตรการทางการศึกษา และการใช้กฎหมายให้เกิดประสิทธิภาพ

กฎหมายสิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องกำกับทั้งระดับบุคคลและองค์กรและเทคโนโลยีด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นเครื่องมือและแนวทางในการปฏิบัติตนและตัวบ่งชี้เพื่อใช้ในการประเมินคุณภาพการศึกษา และทั้ง 3 ส่วนจะ ต้องคู่ขนานและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

6.7. การพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

การจะดำเนินงานในด้านนี้ให้บรรลุเป้าหมายจำเป็นต้องอาศัยบุคลากรที่มีทั้งความรู้ ความเข้าใจศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม และกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งจากสถานการณ์ที่เป็นอยู่ของประเทศที่ได้กล่าวข้างต้นที่พบ การขาดแคลนบุคลากรทางด้านนี้ อีกทั้งบุคลากรที่ทำงานด้านนี้ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการเตรียมตัวมาด้านนี้โดยตรง ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาควรมีการเพิ่มขยายการผลิตบุคลากรทางด้านนี้ และการพัฒนาบุคลากรที่ทำงานด้านนี้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ทั้งนี้บุคลากรที่กล่าวถึงนี้ รวมบุคลากรที่ทำงานในหน่วยงานและองค์กรต่างๆ และครูที่สอนในสถานศึกษา

6.8. การประสานงานกับสื่อสารมวลชน

สำหรับการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นซึ่งเป็นการจัดการศึกษาภาคประชาชนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และในการจัดการศึกษาในส่วนนี้ จำเป็นต้องอาศัยสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ หน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องประสานและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเป้าหมายและประเด็นสิ่งแวดล้อมที่กำหนด ทั้งนี้เพื่อให้สื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ เหล่านี้ได้ดำเนินกิจกรรมที่สนับสนุนและสอดคล้องกับเป้าหมายที่รัฐกำหนดจัดพิมพ์หนังสือที่หลากหลาย อีกทั้งการนำเสนอข้อมูลข่าวสารให้ควรที่จะ

สอดคล้องเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายทั้งด้านอาชีพ และกลุ่มอายุ รวมทั้งบุคลากรที่
ดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อม ต้องควบคู่กับการศึกษาตามระบบ

เอกสารอ้างอิง

- นโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, สำนักงาน. และ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2547. **รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม 2547: สถานการณ์ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ.**
- สร้างสรรค์ไทย, สมาคม. **โครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมดีเด่น เฉลิมพระเกียรติ. หนังสือนำเสนอผลงาน.**
- _____ (2547). **รายงานการดำเนินงานสมาคมสร้างสรรค์ไทย 1 เมษายน 2546-31 มีนาคม 2547.** เสนอที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปี เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2547.
- ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, กรม. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2547. **การสำรวจข้อมูลพื้นฐานการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทย: บทสรุปผู้บริหาร.**
- _____ (2547) ก. **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2546.** (เอกสารอัดสำเนา).
- สุวิมล ว่องวานิช อลิศรา ชูชาติ และคณะ. 2539. **การสังเคราะห์งานวิจัยด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทย.** รายงานการวิจัย. (เอกสารอัดสำเนา)
- อลิศรา ชูชาติ อรรถพล อนันตวรสกุล และ ลาวัญย์ ตรีเนตร. 2546. **รายงานการศึกษาบทเรียนจากกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ.** ดำเนินการภายใต้โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทย (SEET). (เอกสารอัดสำเนา)
- อลิศรา ชูชาติ และ อรรถพล อนันตวรสกุล. 2547. **รายงานการศึกษาสิ่งแวดล้อมศึกษาในครูศึกษา.** ดำเนินการภายใต้โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทย (SEET). (เอกสารอัดสำเนา)

website

การดำเนินงานของกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล สำนักงานประเทศไทย . www.wwfthai.org

การดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาของประเทศต่างๆ อ้างอิงจาก website ดังนี้

ประเทศแคนาดา http://www.ec.gc.ca/sd-dd_consult

<http://www3.gov.ab.ca/env>

<http://www.finance.gov.ab.ca/publications/budget2004/envir>

<http://www.gov.bc.ca/bvprd>

ประเทศเดนมาร์ค <http://www.un.org/esa/agenda21/natinfo/countr/denmark/natur.htm>

<http://www.norden.org/environmental.htm>